

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการนวดไทย ภาคตะวันออกของวิทยาลัยชุมชนสระแก้ว

THE DEVELOPMENT OF TRAINING COURSES ON EASTERN THAI MASSAGE
OF SAKAEO COMMUNITY COLLEGE

พัชรินทร์ โตตระกูล สุรางค์ เมรานนท์ และอุษา คงทอง
Patcharin Totrakool, Surang Maranon and Ausa Khongtong

หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นการนวดไทย ภาคตะวันออก 2) เพื่อพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม การนวดไทยภาคตะวันออก ของวิทยาลัยชุมชนสระแก้ว 3) เพื่อติดตามผลการฝึกอบรมการนวดไทย ภาคตะวันออก ของวิทยาลัยชุมชนสระแก้ว ตามขั้นตอนการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) มีขั้นตอนการดำเนินการ 3 ระยะคือ ระยะที่ 1 การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นการนวดไทย ภาคตะวันออก กลุ่มตัวอย่างได้แก่ หมอนวดที่มีอายุ 70 ปีขึ้นไป จำนวน 7 คน ระยะที่ 2 การพัฒนาหลักสูตรการนวดไทย ภาคตะวันออก กลุ่มตัวอย่างได้แก่นักศึกษาแพทย์แผนไทย จำนวน 20 คน 3) การติดตามผลการฝึกอบรมหลักสูตรการนวดไทย ภาคตะวันออก กลุ่มตัวอย่างได้แก่ประชาชนผู้สนใจหลักสูตรการนวดไทย ภาคตะวันออก จำนวน 20 คนเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยในระยะที่ 1 คือแบบสัมภาษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นการนวดไทย ภาคตะวันออก ระยะที่ 2 คือหลักสูตรฝึกอบรมการนวดไทยภาคตะวันออก และแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อหลักสูตรฝึกอบรมการนวดไทย ภาคตะวันออก ระยะที่ 3 คือแบบติดตามผลการฝึกอบรมหลักสูตรการนวดไทย ภาคตะวันออก การวิเคราะห์ข้อมูลทำโดยการแจกแจงความถี่ ค่ามัธยฐาน ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และค่าที (t-test)

ผลการวิจัยพบว่า

1. ภูมิปัญญาการนวดไทยภาคตะวันออกส่วนใหญ่ เรียนนวดจากบรรพบุรุษ และมีเอกลักษณ์ในการนวดที่แตกต่างกัน สามารถนำเทคนิคการนวดของแต่ละคนมาวิเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่ไปพัฒนาหลักสูตรการนวดไทยภาคตะวันออกได้

2. การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการนวดไทยภาคตะวันออก

2.1 ประสิทธิภาพของหลักสูตรฝึกอบรมการนวดไทย ภาคตะวันออก
วิทยาลัยชุมชนสระแก้ว ที่พัฒนาขึ้นมีค่าเท่ากับ 80.93/82.33 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่
กำหนดไว้คือ 80/80 ถือว่า มีประสิทธิภาพ

2.2. คะแนนฝึกอบรมของผู้เรียนหลังจากฝึกอบรมด้วยหลักสูตรการนวด
ไทย ภาคตะวันออก วิทยาลัยชุมชนสระแก้ว สูงกว่าก่อนฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ
ที่ระดับ 0.05

2.3. ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรการนวดไทย ภาคตะวันออก
วิทยาลัยชุมชนสระแก้ว อยู่ในระดับมากที่สุด

3. ผู้เรียนที่เป็นกลุ่มประชาชนผู้สนใจหลังใช้หลักสูตรการฝึกอบรมหลักสูตร
การนวดไทย ภาคตะวันออก มีอาชีพเสริมเป็นหมอนวด ร้อยละ 85

ABSTRACT

The purpose of the research were: 1) to study the local wisdom of Eastern Thai massage, 2) to develop the short training course on Eastern Thai massage in Sakaeo Community, and 3) to follow up the results of the short training course on Eastern Thai Massage in Sakaeo Community. This research follows the steps of Research and Development which includes three steps as follows: 1) to study the local wisdom of Eastern Thai massage, using the sample of seven masseurs, aged over 70, 2) to develop a training course on Eastern Thai massage, using the sample of 20 students and 3) to follow up the results of the stated course. The instruments used in the research were; 1) a set of questionnaire. Asking the satisfaction of the students toward the Training course on Eastern Thai massage, and 3) a form used for following up the results of the training course. The statistics used for analysis were frequency, percentage, mean, standard deviation, and t-test.

The results were as follows:

1. Most of the local wisdom of Eastern Thai massage was inherited from the ancestors and has unique characteristics which can be used in

forming new knowledge individually, and Which can be applied to develop the training course of Eastern Thai massage.

2. The development of the training course on Eastern Thai massage indicated as follows:

2.1 The efficiency of the training course on Eastern Thai massage in Sakaeo Community College was 79.93/82.33. which met the standard criterion of 80/80.

2.2 The post-test scored of the students in the training course on Eastern Thai massage in Sakaeo Community College was significantly higher than those of the pre-test at the level of 0.05.

2.3 The satisfaction of the students toward the short training course on Eastern Thai massage of Sakaeo Community College was at the highest level.

3. Eighty per cent of the people attending the short training course on Eastern Thai massage were masseurs.

คำสำคัญ

หลักสูตรฝึกอบรมการนวดไทยภาคตะวันออก วิทยาลัยชุมชนสระแก้ว การนวดไทย การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม

ความสำคัญของปัญหา

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) กำหนดขึ้นบนพื้นฐานการเสริมสร้างทุนเศรษฐกิจ และทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เข้มแข็งอย่างต่อเนื่องยึด “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” และอัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อมุ่งสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” เนื่องจาก “คน” เป็นเป้าหมายสุดท้ายที่จะได้รับผลประโยชน์และผลกระทบจากการพัฒนาพัฒนาให้มีความพร้อมทั้งด้านร่างกาย สติปัญญาคุณธรรม จริยธรรม อารมณ์ ความสามารถในการแก้ปัญหา มีทักษะในการประกอบอาชีพ มีความมั่นคงในการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี และอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขการพัฒนาคนให้มีคุณธรรมนำความรู้ เกิดภูมิคุ้มกัน ทักษะชีวิต และความรู้พื้นฐานในการดำรงชีวิต โดยการพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้อันสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น สืบค้นความต้องการของผู้เรียน

จัดหลักสูตรที่มุ่งให้ประชาชนผู้รู้ในพื้นที่เป็นผู้สอนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน การจัดการพัฒนาต่อยอดใช้ประโยชน์วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อรักษาองค์ความรู้ดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาให้คงอยู่และเผยแพร่สู่สากล โดยการสืบค้น ถอดความรู้/ภูมิปัญญา ที่อยู่ในตัวคนออก เป็นความรู้ที่ผู้อื่นสามารถเรียนรู้ รวบรวมจัดเป็นคลังข้อมูลในชุมชน และใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนสนับสนุนให้คนรุ่นใหม่ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จากการปฏิบัติจริงร่วมกับประชาชน ผู้รู้ และผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์ ผลักดันให้เป็นวิชาในการเรียนการสอนของสถาบันการศึกษา พัฒนาและจัดการเรียนการสอนที่มุ่งให้เด็กและเยาวชนมีความรู้ ทักษะพื้นฐานเข้มแข็ง พร้อมต่อการประกอบอาชีพ รวมทั้งชี้แนะแนวทางการเข้าสู่อาชีพ เพิ่มความรู้เรื่องทักษะชีวิต ทักษะพื้นฐาน วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอนทุกรูปแบบ (คณะทำงานจัดทำแผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติ ฉบับที่ 10 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549) เพื่อให้ประชาชนได้รับโอกาสเท่าเทียมกันที่จะเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต (สำนักบริหารงานวิทยาลัยชุมชน, 2547) สำนักบริหารงานวิทยาลัยชุมชนเปิดโอกาสให้กลุ่มเป้าหมายผู้ขาดโอกาสทางการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่สะสมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งกลุ่มเหล่านี้ไม่สามารถเข้าถึงการศึกษาระดับอุดมศึกษาได้ เนื่องจากความไม่พร้อมด้านต่างๆ เช่น ค่าใช้จ่าย ระยะทาง เวลาเรียน ความไม่สะดวกในการเดินทาง ความจำเป็นในการประกอบอาชีพเป็น กลุ่มเป้าหมายที่เป็นส่วนใหญ่ของประเทศ เมื่อรวมระดับอุดมศึกษาทุกระดับและการศึกษาอื่นๆ จัดเป็นกลุ่มคนขนาดใหญ่ในทุกระดับการศึกษาที่ต้องการรับการพัฒนาศักยภาพชีวิต ทั้งการเข้ารับการศึกษาเพื่อประกอบอาชีพ และการพัฒนาอาชีพที่ทำอยู่ให้ดียิ่งขึ้นซึ่งสอดคล้องกับบริบทวิทยาลัยชุมชน (สมนึก พิมลเสถียร, 2550) ที่กล่าวว่า วิทยาลัยชุมชนเป็นนวัตกรรมทางการศึกษาอีกระบบหนึ่งที่เป็นการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นต่ำกว่าปริญญา และการพัฒนาอาชีพ รวมถึงการศึกษาต่อเนื่องตลอดชีวิตที่สามารถเชื่อมโยงกับการศึกษาทุกระดับ และช่วยเติมเต็มส่วนการศึกษาที่ขาดไปให้สมบูรณ์ขึ้น และยังช่วยพัฒนาทักษะความรู้ด้านอาชีพของประชาชนในท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต การประกอบอาชีพอิสระหรือการประกอบอาชีพในสถานประกอบการ โดยวิทยาลัยชุมชนจะทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาพัฒนาหลักสูตร รวมทั้งการพัฒนา และผลิตบุคลากร ซึ่งอาจจะดำเนินการเองหรือดำเนินการร่วมกับสถานประกอบการต่างๆ ในท้องถิ่น เพื่อเป็นการกระจายอำนาจการจัดการศึกษาสู่ท้องถิ่น และให้นำทรัพยากรที่มีอยู่หลากหลายในแต่ละพื้นที่ และอยู่ต่างสังกัดมาดำเนินการจัดการศึกษาวิทยาลัยชุมชน โดยให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในรูปแบบองค์คณะบุคคล เพื่อเอื้อประโยชน์ในการดำรงชีวิต และประกอบอาชีพแก่ประชาชนในท้องถิ่น (สำนักบริหารงาน

วิทยาลัยชุมชน, 2547) พร้อมทั้งการให้โอกาสทางการศึกษาเพื่อการพัฒนาอาชีพ และการมีงานทำ ซึ่งการจัดตั้งวิทยาลัยชุมชนมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นสถาบันอุดมศึกษาประจำท้องถิ่น ซึ่งจัดการศึกษาตามความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ การจัดการศึกษาของวิทยาลัยชุมชนแบ่งเป็น 3 ประเภท ประกอบด้วยหลักสูตรฝึกอบรมหลักสูตร อนุปริญญา และหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพและยังเป็นสถาบันอุดมศึกษาที่จัดให้ผู้เรียนทุกกลุ่ม ทุกเพศ ทุกวัย ทุกระดับพื้นฐานการศึกษามีการพัฒนาวิชาความรู้ และทักษะไปประกอบอาชีพพัฒนางาน ไปศึกษาต่อหรือพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียน (สถาบันราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2547) การเปิดวิทยาลัยชุมชนเป็นการสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาแก่ประชาชนในชนบทให้มีโอกาสได้เรียนรู้ตลอดชีวิต การจัดการศึกษาในอดีตที่ผ่านมาเป็นภาระหน้าที่ของชุมชนในการให้การศึกษาโดยมี พ่อ แม่ คนแก่และช่างฝีมือเป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา วิชาความรู้ให้แก่เด็ก การจัดการศึกษาจึงมีรูปแบบที่หลากหลาย และสอดคล้องกับพื้นฐานหรือวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชน แต่ความหลากหลายของรูปแบบการศึกษาได้สูญหายไป เมื่อรัฐเข้ามาควบคุมการจัดการศึกษาและการนำเอาระบบการศึกษาของประเทศตะวันตก และภูมิปัญญาสากลเข้ามาเป็นหลักในการจัดการศึกษาแทนระบบการจัดการศึกษาเดิม จึงทำให้ภูมิปัญญาไทย โดยเฉพาะในส่วนของการศึกษาพื้นบ้านได้ถูกตัดออกจากการศึกษาในวิถีชุมชนจนเกือบจะหมดสิ้น แล้วมีการกำหนดนโยบาย หลักการ และแนวปฏิบัติจากหน่วยงานที่อยู่ส่วนกลาง มากเกินไป ทำให้หลักสูตรที่สอนห่างไกลชีวิตจริงของชุมชน ผู้เรียนได้เรียนรู้เรื่องไกลตัวทำให้เกิดปัญหาการดำรงชีวิต (อังกูล สมคะเนย์, 2535)

การนวดไทยบำบัดอาการเจ็บปวดของคนไทยมานาน จึงเป็นที่นิยมใช้กันมากทั้งในหมู่ประชาชนทั่วไป จนกระทั่งปลายปี พ.ศ. 2528 ได้มีการสัมมนาฟื้นฟูการนวดไทยขึ้น โดยความร่วมมือของกลุ่มนักวิชาการทางการแพทย์แผนปัจจุบันและกลุ่มหมอนวดแผนไทย ทั้งนี้เพื่อรวบรวมและพัฒนาองค์ความรู้ของการนวดไทย ซึ่งการนวดไทยเป็นศาสตร์ และศิลป์อย่างหนึ่งที่มีคุณประโยชน์ต่อสุขภาพของมวลมนุษยย์ หากมีความร่วมมือกันระหว่างหลายหน่วยงานโดยเฉพาะหน่วยงานที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยเฉพาะในเขตพื้นที่ตัวอย่าง ผู้อำนวยการด้านการนวดไทย องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัด ผู้นำชุมชนหรือประชาชนที่มีความสามารถในการนวดไทย ที่จะได้นำการนวดไทยมาเป็นทางเลือกหนึ่งในการสร้างอาชีพเสริม และขยายผลต่อไปในชุมชน ทำให้ชุมชนมีรายได้ส่วนหนึ่งในการยังชีพ และเป็นกิจกรรมเสริมที่เป็นภูมิปัญญาไทยและเป็นเอกลักษณ์หรือจุดเด่นอย่างหนึ่งสำหรับการท่องเที่ยวในชุมชน และกำลังเป็นที่สนใจสำหรับนักท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญด้านสุขภาพ และสนับสนุนภูมิปัญญาไทย ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาความ

ต้องการการเรียนรู้หลักสูตรการนวดไทยของวิทยาลัยชุมชนสระแก้วพบว่า ประชาชนมีความต้องการเรียนรู้หลักสูตรการนวดไทย ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก (วิทยาลัยชุมชนสระแก้ว, 2554)

ดังนั้นจากเหตุผล การดำเนินงานของวิทยาลัยชุมชน การให้โอกาสทางการศึกษา ปัจจัยสำคัญในการพัฒนาอาชีพ การรักษาวัฒนธรรมการนวดไทย และความจำเป็นในการสร้างคุณธรรมผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังกล่าว ผู้วิจัย จึงได้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการนวดไทยภาคตะวันออก เพื่อเป็นหลักสูตรที่ควรรักษาไว้ให้คงอยู่คู่กับการดำรงชีวิต และวัฒนธรรมของคนไทยตลอดไป สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน พร้อมทั้งให้ประชาชนได้รับโอกาสเท่าเทียมกันที่จะเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต โดยยึดหลักการ “การศึกษาสร้างชาติ สร้างคน และสร้างงาน”

โจทย์วิจัย/ปัญหาวิจัย

1. มีภูมิปัญญาท้องถิ่นการนวดอะไรบ้างที่มีอยู่ในภาคตะวันออก และความ ต้องการของท้องถิ่นเป็นอย่างไร
2. หลักสูตรฝึกอบรมที่สอดคล้องกับภูมิปัญญา และความต้องการของชุมชนในภาคตะวันออกมีลักษณะอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นการนวดไทย ภาคตะวันออก
2. เพื่อพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม การนวดไทยภาคตะวันออก ของวิทยาลัยชุมชนสระแก้ว
3. เพื่อติดตามผลของการใช้หลักสูตรฝึกอบรมการนวดไทยภาคตะวันออก

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัย แบ่งเป็น 3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นการนวดไทยในภาคตะวันออก

ประกอบด้วยภูมิปัญญาการนวดไทย ที่มีอายุตั้งแต่ 70 ปี ขึ้นไปในจังหวัดจันทบุรี ชลบุรี ตราด ระยอง ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี และสระแก้ว

1. วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นการนวดไทยภาคตะวันออก
2. ประชากรประกอบด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น การนวดไทย ภาคตะวันออก จำนวน 42 คน ที่มีอายุตั้งแต่ 70 ปี ขึ้นไป

3. กลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นการนวดไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีอายุตั้งแต่ 70 ปีขึ้นไปได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบสโนว์บอลล์ (snowball sampling) ในแต่ละจังหวัด จำนวน 7 คน

4. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบสัมภาษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นการนวดไทย

5. ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

5.1 แบบสัมภาษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

5.1.1 ผู้วิจัยทำการสร้างแบบสอบถามสัมภาษณ์ โดยกำหนดประเด็น / เรื่องที่ต้องการทราบจากภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 20 ข้อ

5.1.2 นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อพิจารณาตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสม ขอคำแนะนำ แล้วนำมาแก้ไขและปรับปรุง

5.1.3 ตรวจสอบคุณภาพโดยนำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน

5.1.4 แบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการแก้ไขเรียบร้อยแล้วไปใช้กับกลุ่มตัวอย่าง

ระยะที่ 2 การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม การนวดไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1. วัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม การนวดไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2. ประชากรการพัฒนาหลักสูตร

2.1 ประชากรชั้นตอนที่ 1 เป็นการวิเคราะห์ความต้องการด้านเนื้อหาหลักสูตรการนวดไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่รับผิดชอบการนวดไทยจำนวน 21 คน หมอนวดของสาธารณสุข จำนวน 28 คน หมอนวดที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 14 คน ผู้รับบริการนวดไทย จำนวน 209 คน จำนวน 300 คน

2.2 ประชากรชั้นตอนที่ 2-4 เป็นขั้นตอนการวิเคราะห์งาน วิเคราะห์งานเฉพาะ และออกแบบหลักสูตรประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการนวดไทย 2 คน นักพัฒนาหลักสูตร 2 คน ภูมิปัญญาท้องถิ่นการนวดไทย 6 คน เจ้าหน้าที่จากกระทรวงสาธารณสุข ระดับกรม 1 คน เจ้าหน้าที่จากกระทรวงสาธารณสุข ระดับจังหวัด 1 คน ตัวแทนผู้รับบริการนวดไทย 2 คน ผู้แทนประชาชน 2 คน ผู้วิจัย 1 คน ผู้ช่วยวิจัยทำหน้าที่เลขานุการ 1 คน รวมทั้งสิ้น 18 คน

2.3 ประชากรชั้นตอนที่ 5 เป็นขั้นตอนในการศึกษาประสิทธิภาพของหลักสูตรฝึกอบรม การนวดไทยภาคตะวันออก ประกอบด้วยนักศึกษาสาขาวิชาแพทย์แผนไทย จำนวน 65 คน

2.4 ประชากรชั้นตอนที่ 6-7 เป็นขั้นตอนการนำไปใช้และประเมินผลหลักสูตรฝึกอบรมการนวดไทยภาคตะวันออก ประกอบด้วย ประชาชนผู้สนใจ 82 คน

3. กลุ่มตัวอย่าง

3.1 กลุ่มตัวอย่างชั้นตอนที่ 1 เป็นการวิเคราะห์ความต้องการด้านเนื้อหาหลักสูตรการนวดไทยภาคตะวันออก ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่รับผิดชอบการนวดไทยจำนวน 7 คน หมอนวดของสาธารณสุข จำนวน 7 คน หมอนวดที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 7 คน ผู้รับบริการนวดไทย จำนวน 7 คน ได้มาโดยการเลือกอย่างเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 28 คน

3.2 ชั้นตอนที่ 2-4 ใช้กลุ่มประชากร

3.3 กลุ่มตัวอย่างชั้นตอนที่ 5 เป็นขั้นตอนในการศึกษาประสิทธิภาพของหลักสูตรฝึกอบรมการนวดไทยภาคตะวันออก ประกอบด้วยนักศึกษาสาขาวิชาแพทย์แผนไทย จำนวน 20 คน ซึ่งได้มาโดยการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) โดยการจับฉลาก

3.4 ประชากรชั้นตอนที่ 6-7 เป็นขั้นตอนการนำไปใช้และประเมินผลหลักสูตรฝึกอบรมการนวดไทยภาคตะวันออก ประกอบด้วย ประชาชนผู้สนใจ จำนวน 20 คน จากผู้สมัครเรียนหลักสูตรฝึกอบรมของวิทยาลัยชุมชนสระแก้ว และผู้เรียนมีความสมัครใจเข้ารับการอบรมหลักสูตรนี้ ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

4. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ แบบวัดทักษะการนวด และแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้เรียน

5. ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

5.1 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้

5.1.1 ผู้วิจัยทำการสร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ กำหนดประเด็นจากการวิเคราะห์เนื้อหาจากหลักสูตร วิเคราะห์จุดประสงค์การเรียนรู้และพฤติกรรม โดยจำแนกพฤติกรรมที่ต้องการวัดเป็น 3 ด้าน คือความรู้ความเข้าใจ และการนำไปใช้ มาสร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ เป็นแบบทดสอบปรนัย ชนิด 4 ตัวเลือก จำนวน 100 ข้อ

5.1.2 นำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ ที่สร้างขึ้น เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อพิจารณาตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสม ขอคำแนะนำ แล้วนำมาแก้ไขและปรับปรุงและนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่าง

5.2 แบบวัดทักษะการนวด

5.2.1 ผู้วิจัยทำการสร้างแบบวัดทักษะการนวดเป็นแบบประเมิน ชนิดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ได้แก่มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด จำนวน 10 ข้อ

5.2.2 นำแบบวัดทักษะการนวดที่สร้างขึ้นเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อพิจารณาตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสม ขอคำแนะนำ แล้วนำมาแก้ไขและปรับปรุง

5.2.3 ตรวจสอบคุณภาพโดยนำแบบวัดทักษะการนวด ที่สร้างขึ้นเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน เพื่อหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 1.00 ทุกข้อ

5.2.4 แบบวัดทักษะการนวดที่ผ่านการแก้ไขเรียบร้อยแล้วไปใช้กับกลุ่มตัวอย่าง

5.3 แบบสอบถามความพึงพอใจของผู้เรียน

5.3.1 ผู้วิจัยทำการสร้างแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้เรียน โดยกำหนดประเด็น / เรื่องที่ต้องการทราบจากผู้เรียน จำนวน 10 ข้อ

5.3.2 นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อพิจารณาตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสม ขอคำแนะนำ แล้วนำมาแก้ไขและปรับปรุง

5.3.3 นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน และหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 1.00 ทุกข้อ

5.3.4 หลังจากนำแบบสอบถามไปใช้กับกลุ่มนักศึกษาแพทย์แผนไทยแล้ว นำมาหาค่าอำนาจจำแนกรายข้อ ได้ 0.77-0.85 และค่าความเชื่อมั่นได้เท่ากับ 0.82

6. วิธีดำเนินการ

ผู้วิจัยใช้กระบวนการ DACUM สำหรับการดำเนินการในขั้นตอนนี้แบ่งออกเป็น 7 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์ความต้องการ (Need Analysis)

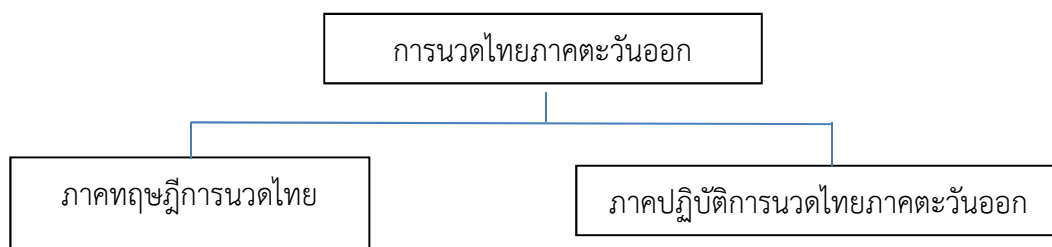
ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์งาน (Job Analysis)

ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์งานเฉพาะ (Task Analysis)

- ขั้นตอนที่ 4 ออกแบบหลักสูตร (Curriculum Design)
- ขั้นตอนที่ 5 พัฒนาหลักสูตร (Curriculum Development)
- ขั้นตอนที่ 6 นำไปใช้ (Implement)
- ขั้นตอนที่ 7 ประเมินผล (Evaluation)

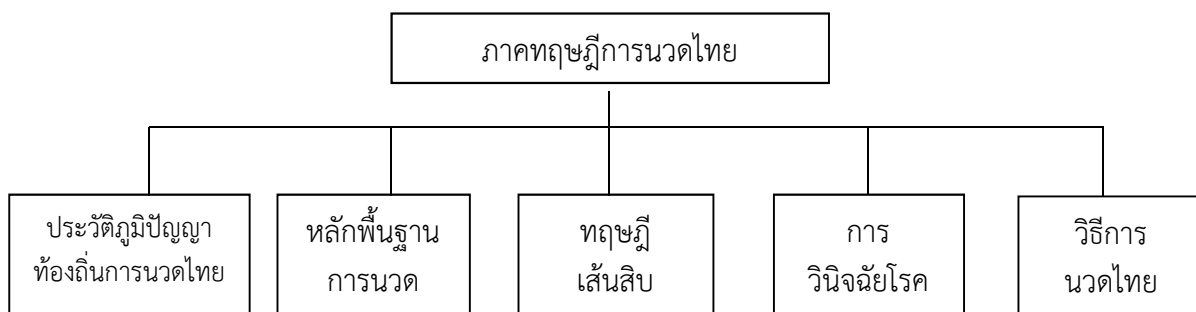
6.1 การดำเนินงานขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์ความต้องการ (Need Analysis) เป็นการศึกษาเอกสารงานวิจัยในการพัฒนาหลักสูตร การศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการนวดไทยจากชุมชนด้านเนื้อหาหลักสูตรการนวดไทยภาคตะวันออกเพื่อนำไปใช้พัฒนาหลักสูตร ผลจากการศึกษาโดยสรุปชุมชนต้องการมากที่สุดประกอบด้วยเทคนิคการนวดไทย และการฝึกปฏิบัติการนวดไทย

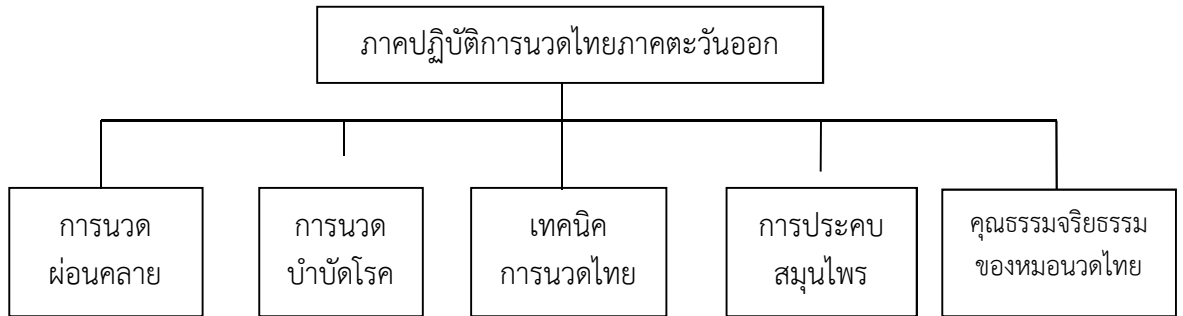
6.2 การดำเนินงานขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์งาน (Job Analysis) เป็นการวิเคราะห์งานกระบวนการในการแยกแยะรายละเอียดของงาน โดยใช้ประชากรในข้อ 2 ผลการวิเคราะห์งานได้ Duty ตามแผนภาพข้างล่างนี้

ภาพที่ 1 ผลการวิเคราะห์งานได้ (Puty)

6.3 การดำเนินงานขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์งานเฉพาะ (Task) เป็นวิเคราะห์ภาระงานหรือหน้าที่ (Duty) ความรับผิดชอบ แต่ละหน้าที่ และการกำหนดรายการความสามารถ (Task) สำหรับรายละเอียดการวิเคราะห์ความสามารถย่อย (Sub Task) รายละเอียดพอสังเขปดังนี้

ภาพที่ 2 การวิเคราะห์ความสามารถย่อย (Sub Task)

6.4 การดำเนินงานขั้นตอนที่ 4 การออกแบบหลักสูตรผู้วิจัยวิเคราะห์งานขั้นตอนที่ 1-3 มาเขียนโครงร่างของหลักสูตรฯ เพื่อใช้ในการวิพากษ์หลักสูตรโดยรูปแบบของการทำ Focus Group ซึ่งมีวิธีดำเนินการในการออกแบบหลักสูตรมีส่วนประกอบขององค์ประกอบของหลักสูตรฝึกอบรมฯ ดังนี้ ชื่อเรื่อง คำนำ สารบัญ หลักการและเหตุผล อาจารย์ผู้รับผิดชอบ กรรมการหน่วยจัด รายละเอียดเกี่ยวกับหลักสูตร แผนการ รายการเครื่องมือ อุปกรณ์ วัสดุที่ใช้ จำนวนผู้เรียนที่จะรับ ไตรมาสที่เท่าไร รุ่นที่ จำนวนผู้เรียนงบประมาณในการดำเนินการอบรม และค่าใช้จ่ายรายหัว ศักยภาพในการจัดการเรียนรู้ แหล่งศึกษาค้นคว้า สถานที่ และอุปกรณ์การอบรมศักยภาพผู้สอน

6.5 การดำเนินงานขั้นตอนที่ 5 การพัฒนาหลักสูตร

6.5.1 นำหลักสูตรที่ออกแบบไว้เสนอผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบคุณภาพ จำนวน 5 ท่าน

6.5.2 สร้างข้อสอบหาคุณภาพค่าความยากง่ายค่าอำนาจจำแนก

6.5.3 สร้างแบบวัดทักษะการนวดไทยภาคตะวันออกโดยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพ

6.5.4 สร้างแบบวัดความพึงพอใจและหาค่าความเชื่อมั่นของแบบวัดความพึงพอใจ

6.5.5 หาประสิทธิภาพของหลักสูตรฝึกอบรมการนวดไทยภาคตะวันออก โดยใช้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักศึกษาแพทย์แผนไทย จำนวน 20 คน

6.5.6 การดำเนินงานขั้นตอนที่ 6-7 นำไปใช้และประเมินผล ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้ทดลองใช้หลักสูตรกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชาชนผู้สนใจ จำนวน 20 คน เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน ก่อนและหลังการใช้หลักสูตรฝึกอบรม

การนวดไทยภาคตะวันออก และเพื่อศึกษาความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการใช้หลักสูตร
ฝึกอบรมการนวดไทยภาคตะวันออก

ระยะที่ 3 การติดตามผลการฝึกอบรมการนวดไทย ภาคตะวันออก

เป็นการติดตามผลหลังจากรับการฝึกอบรมไปแล้วเป็นเวลา 3 เดือน

1. วัตถุประสงค์เพื่อติดตามผลการฝึกอบรมหลักสูตรการนวดไทยภาคตะวันออก
2. ประชากรประกอบด้วยประชาชนผู้สนใจที่เข้ารับการฝึกอบรม จำนวน 82 คน
3. กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยประชาชนผู้สนใจที่เข้ารับการฝึกอบรม จำนวน 20 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)
4. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือแบบติดตามผลหลักสูตรฝึกอบรมฯ
5. การสร้างเครื่องมือ

5.1 แบบติดตามผลหลักสูตรฝึกอบรมฯฉบับนี้เป็นของสำนักบริหารงาน
วิทยาลัยชุมชนได้ดำเนินการหาคุณภาพของเครื่องมือมาแล้ว ทางวิทยาลัยชุมชนสระแก้วได้
นำมาใช้ในการทดลองครั้งนี้ โดยนำแบบติดตามผลหลักสูตรฝึกอบรมนี้เสนอต่ออาจารย์ที่
ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อพิจารณาตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสม ขอคำแนะนำ แล้ว
นำมาแก้ไขและปรับปรุง

5.2 นำแบบติดตามผลการฝึกอบรมไปแก้ไขให้เรียบร้อยแล้วนำไปใช้กับ
กลุ่มตัวอย่าง

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลและติดตามผลหลักสูตรฝึกอบรมทั้ง 3 ระยะคือ
ค่าร้อยละ, ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$), ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.), t-test แบบ dependent
(Dependent Samples)

ผลการวิจัย

1. ภูมิปัญญานวดไทยภาคตะวันออกส่วนใหญ่ เรียนนวดจากบรรพบุรุษ และมี
เอกลักษณ์ในการนวดที่แตกต่างกัน สามารถนำเทคนิคการนวดของแต่ละคนมาวิเคราะห์
เป็นองค์ความรู้ใหม่นำไปพัฒนาหลักสูตรการนวดไทยภาคตะวันออกได้

2. การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการนวดไทยภาคตะวันออก

2.1 ประสิทธิภาพของหลักสูตรฝึกอบรมการนวดไทย ภาคตะวันออก
วิทยาลัยชุมชนสระแก้ว ที่พัฒนาขึ้นมีค่าเท่ากับ 80.93/82.33 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่
กำหนดไว้คือ 80/80 ถือว่ามีประสิทธิภาพ

2.2 คะแนนฝึกรวมของผู้เรียน หลังจากฝึกรวมด้วยหลักสูตรการนวดไทย ภาคตะวันออก วิทยาลัยชุมชนสระแก้ว สูงกว่าก่อนฝึกรวมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

2.3 ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรการนวดไทย ภาคตะวันออก วิทยาลัยชุมชนสระแก้วอยู่ในระดับมากที่สุด

3. ผู้เรียนที่เป็นกลุ่มประชาชนผู้สนใจหลังใช้หลักสูตรการฝึกรวมหลักสูตรการนวดไทย ภาคตะวันออก มีอาชีพเสริมเป็นหมอนวด ร้อยละ 85

อภิปรายผล

1. การสัมภาษณ์ภูมิปัญญาคนนวดไทย ภาคตะวันออก ภูมิปัญญาคนนวดไทยภาคตะวันออกส่วนใหญ่ เรียนนวดจากบรรพบุรุษ และมีเอกลักษณ์ในการนวดที่แตกต่างกัน สามารถนำเทคนิคการนวดของแต่ละคนมาวิเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่นำไปพัฒนาหลักสูตรการนวดไทยภาคตะวันออกได้อาจเป็นเพราะ ภูมิปัญญาคนนวดส่วนใหญ่ ได้เรียนรู้การนวดมาจากบรรพบุรุษ และไม่ได้เรียนรู้จากกระทรวงสาธารณสุข ได้รับความรู้เพิ่มเติมจากประสบการณ์การนวดและรักษาจากผู้มารับบริการซึ่งได้เป็นหมอนวดมาไม่น้อยกว่า 30 ปี บางส่วนได้รับการอบรมเพิ่มเติมจากกระทรวงสาธารณสุข อีกส่วนหนึ่งไม่ได้เรียนรู้มาจากบรรพบุรุษแต่เรียนมาจากกระทรวงสาธารณสุขและวัดโพธิ์ การนวดไทยในภาคตะวันออกโดยเฉพาะจังหวัดจันทบุรีและระยอง เป็นการนวดแบบชองซึ่งเป็นชื่อเรียกของทางนี้ แต่วิธีการนวดนั้นภูมิปัญญาคนนวดแต่ละคนมีเทคนิคการนวดไม่เหมือนกัน บางคนใช้การกดจุดอย่างเดียว บางคนใช้ทั้งกดจุดและคลึง บางคนให้ขี้ผึ้ง ศึก เท้า แตกต่างกันไป แต่วิธีการต่าง ๆ ที่ภูมิปัญญาคนนวดในภาคตะวันออกปฏิบัตินี้ก็รักษาคนที่มีการผิดปกติทางเส้นและกล้ามเนื้อหายจากอาการนั้น ๆ ภูมิปัญญาคนนวดที่จังหวัดระยองจะมีชื่อเสียงทางการรักษาอาการกระดูกหัก โดยเฉพาะที่อำเภอ แกลง สำหรับจังหวัดจันทบุรีนั้นนับว่ามีหมอนภูมิปัญญาคนนวดที่เรียนรู้มาจากบรรพบุรุษมากอีกจังหวัดหนึ่ง และที่น่าสนใจคือหมอนวดที่อยู่บ้านไทรงาม อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรีรักษาผู้มารับบริการด้วยวิธีนวด และไหว้ครู วิธีการนวดนั้นใช้นิ้วหัวแม่มือ นิ้วและศอก ไม่ว่าจะนวดตรงบริเวณไหนเป็นอันว่ากดตรงจุดทุกที่และคนมารับบริการนวดเป็นอันต้องร้องโอยทุกคนไม่ว่าหญิงหรือชาย แต่หลังจากนวดเสร็จไม่มีอาการบอบช้ำ คนที่เป็นมากจะต้องนวดหลายวัน คนเป็นน้อยนวดวันเดียวก็หาย ตอนเย็นกลับไปถึงบ้านตอนประมาณ 1 ทุ่มให้บุตรบอกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้รับทราบ เพราะจะเป็นช่วงที่แม่หมอจะสวดมนต์บอกครูบาอาจารย์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ถือว่าเป็นการรักษาทั้งกายและใจสอดคล้องกับงานวิจัยของสุทิดา ปลื้มปิติวิริยะเวช (2544) ได้

ทำวิจัยเรื่อง การนวดพื้นบ้านอีสาน : กรณีศึกษาอำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู จากการศึกษาพบว่า การนวดพื้นบ้านอีสานยังคงดำรงอยู่ได้ภายใต้บริบทของชุมชน และการนวดสามารถรักษาอาการต่าง ๆ ได้แก่ กลุ่มอาการปวดเนื้อเยื่อกล้ามเนื้อ (Myofascial Pain Syndrome) ข้อ นิ้ว ข้อไหล่ ข้อเท้าเคล็ดหรือพลิก, เอ็นอักเสบ (Tendinitis) อาการแน่นท้อง ท้องอืด มดลูกกลิ้ง แต่ไม่สามารถรักษาอาการเอ็นฉีกขาด ข้อเคลื่อนหลุด (subluxation, dislocation), อาการหมอนรองกระดูกสันหลังเคลื่อน (Bulging disc และ prolapsed disc) นอกจากนี้หมอนวดไทยที่ศึกษาใช้วิธีนวดแบบจับเส้น นวดเบาไม่เจ็บ แต่นวดละเอียดใช้เวลานานไม่รีบเร่งเวลาเหมือนหมอนวดทั่วไปเป็นคนใจเย็นมีคุณธรรมไม่เรียกร้องค่านวดจะให้หรือไม่มีให้ก็นวดรักษาให้ทุกคน นวดทั้งผ่อนคลายและรักษา และพบว่าหมอนวดพื้นบ้านได้มีการพัฒนาการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลาจนได้สร้างเครื่องมือช่วยนวดหลายชิ้น สอดคล้องกับเบกวิทย์ ณ ถลาง (2540) ได้กล่าวถึง ธรรมชาติของการเรียนรู้ของมนุษย์ว่าต้องมีการพัฒนาการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา

2. การศึกษาประสิทธิภาพหลักสูตรฝึกอบรมการนวดไทยภาคตะวันออก จากการวิจัยพบว่าประสิทธิภาพของหลักสูตรฝึกอบรมการนวดไทย ภาคตะวันออก วิทยาลัยชุมชนสระแก้ว ที่พัฒนาขึ้นมีค่าเท่ากับ 80.93/82.33 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดคือ 80/80 อาจเป็นเพราะหลักสูตรฝึกอบรมมีวิธีการเรียนรู้และนำเสนอเนื้อหาให้ผู้เรียนได้ตามความต้องการของผู้เรียน สอดคล้องกับจำเริญ หลวงอินทร์ (2540) ได้ทำวิจัยการพัฒนาท้องถิ่น เรื่อง การนวดแผนไทย พบว่าแผนการสอนที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพเท่ากับ 88.57/82.40 ซึ่งสูงกว่า 80/80 นอกจากนี้อาจเป็นเพราะหลักสูตรการนวดไทย มีผลต่อร่างกาย เพราะการนวดเป็นทั้งศาสตร์ และศิลป์ ทำให้ระบบการไหลเวียนของโลหิตในร่างกายดีขึ้น สอดคล้องกับยุพร ชมณี (2545) ได้ศึกษาการดูแลสุขภาพด้วยการนวดแผนไทย : กรณีศึกษาในชุมชนเขตเทศบาลเมืองเลย อำเภอเมือง จังหวัดเลย พบการนวดมีผลต่อร่างกาย คือทำให้ระบบการไหลเวียนของโลหิตในร่างกายดีขึ้น บรรเทาอาการเจ็บปวด มีผลต่อจิตใจ ทำให้รู้สึกสดชื่นผ่อนคลายความกังวล ช่วยบรรเทาการคลายเครียด และมีผลต่อสังคม คือเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว ชุมชนและสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน

3. การเปรียบเทียบคะแนนฝึกอบรมของผู้เรียน ก่อนและหลังการใช้หลักสูตรฝึกอบรมการนวดไทย ภาคตะวันออก จากการวิจัยพบว่า คะแนนหลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะในการเรียนรู้ของหลักสูตรภูมิปัญญาการนวดไทยใช้วิธีการสอนที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจเนื้อหาไม่ซับซ้อนสามารถฝึกทักษะการนวดได้ถูกต้อง และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่ง

กันและกัน จากการฝึกปฏิบัตินวดไทยจากภูมิปัญญา ทำให้ร่างกายของผู้เรียนเกิดการผ่อนคลายหายปวดเมื่อย สอดคล้องกับชานาญ ผึ้งผาย (2550) ได้ศึกษาผลของการนวดแผนไทยประยุกต์ต่อการผ่อนคลายผลการวิจัยพบว่าระดับของความเมื่อยล้า และอัตราชีพจรหลังการนวดลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

4. ความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อหลักสูตรฝึกอบรมการนวดไทยภาคตะวันออก ภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 4.44 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 1.69 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าข้อที่มีความพึงพอใจมากที่สุดคือ ข้อ 7 หลักสูตรฝึกอบรมฯเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการฝึกอบรม รองลงมาคือข้อ 5 มนุษย์สัมพันธ์และอภัยของภูมิปัญญานวดไทย ทั้งนี้เพราะผู้เรียนอาจเห็นประโยชน์ที่ได้รับความรู้ด้านการนวดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นที่ยอมรับ ศรีธธา สอดคล้องกับ อุดม อุดมวรรณกุล (2545) ความพึงพอใจของผู้ป่วยใช้บริการนวดแผนไทยและยอมรับการรักษาพื้นบ้านแบบการนวดแผนไทย นอกจากนี้สิ่งที่ผู้เรียนมีความพึงพอใจมากรองลงมาคือ ภูมิปัญญานวดไทยที่เป็นวิทยากร พึงพอใจต่อระบบการทำงานของร่างกายที่ดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับบุฉิมพร ศรีมั่งกรแก้ว (2548) ศึกษาการนวดแผนไทย : ศึกษากรณีศูนย์บริการสาธารณสุขเทศบาลขอนแก่นพบว่าผลการวิจัยด้านความพึงพอใจของผู้ให้บริการมีความสุข มีความภูมิใจ ได้รับการยกย่องจากสังคมเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มีความเชี่ยวชาญด้านการนวดแผนไทย ทำให้เกิดทัศนคติที่ดี และผลการวิจัยด้านความพึงพอใจของผู้รับบริการ พึงพอใจกับร่างกายของตนเองระบบต่าง ๆ ภายในร่างกายทำงานได้ดี มีระบบไหลเวียนของโลหิต บรรเทา อาการปวดเมื่อย ร่างกายสดชื่นขึ้น

5. การติดตามผลหลังการฝึกอบรม ผู้เรียนที่เป็นกลุ่มประชาชนผู้สนใจหลังใช้หลักสูตรการฝึกอบรมหลักสูตรการนวดไทย ภาคตะวันออก มีอาชีพเสริมเป็นหมอนวด ร้อยละ 85 และสามารถความรู้และทักษะไปประกอบอาชีพ และพัฒนาตนเองให้เหมาะสมกับการประกอบอาชีพอิสระ ผู้เรียนได้รับความรู้เพิ่มเติมสามารถถ่ายทอดอาชีพนวดไทยให้คนในครอบครัวได้ อาจเป็นเพราะผู้เรียนในกลุ่มนี้มีความสนใจและมีความต้องการเรียนหลักสูตรนี้มาก่อน อีกทั้งยังมีผู้เรียนบางส่วนมีประสบการณ์เดิมอยู่แล้ว และต้องการเพิ่มเติมความรู้เพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน และนำไปใช้เป็นอาชีพเสริมเนื่องจากจังหวัดสระแก้วมีนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวตลาดโรงเกลือมีความต้องการใช้บริการการนวดไทยอยู่เสมอ สอดคล้องกับเนาวรัตน์ คำดา (2550) ได้ทำวิจัยเรื่องการติดตามผลการปฏิบัติงานของผู้สำเร็จการฝึกอบรมตามโครงการพัฒนาและสร้างผู้ประกอบการ รูปแบบ Doctor Home Care ศึกษาเฉพาะกรณี : ช่างเครื่องทำความเย็นและปรับอากาศ กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2547 ผลการวิจัยพบว่าผู้สำเร็จการฝึกอบรมตามโครงการ

พัฒนาและสร้างผู้ประกอบการ รูปแบบ Doctor Home Care ศึกษาเฉพาะกรณี : ช่างเครื่องทำความเย็นและปรับอากาศ มีคุณลักษณะด้านความรู้และทักษะที่ได้จากการฝึกอบรม ด้านการนำความรู้และทักษะไปประกอบอาชีพ และด้านการพัฒนาตนเองให้เหมาะสมกับการประกอบอาชีพอิสระ โดยรวมมีค่าเหนือกว่าระดับมาก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ข้อเสนอแนะ

1. ควรจัดให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างภูมิปัญญาขนาดพื้นที่บ้านด้วยกัน
  2. ควรสนับสนุนให้มีการสืบสานมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษ ด้านการนวดไทยให้มากยิ่งขึ้น
  3. ควรมีการนำวิธีการนวดแผนโบราณมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับการรักษาอาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเส้นเอ็นและกล้ามเนื้อที่ใช้ในการเคลื่อนไหว
  4. จัดให้มีการอบรมการพูดภาษาอังกฤษพื้นฐาน เพื่อการสื่อสารกับชาวต่างชาติ
  5. ได้นำผลการวิจัยครั้งนี้ไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมของวิทยาลัยชุมชน
- ข้อเสนอแนะการวิจัยต่อไป
1. จากการศึกษาภูมิปัญญาขนาดไทยพบว่าภูมิปัญญาแต่ละภาคมีเอกลักษณ์เฉพาะตน จึงควรมีการศึกษาภูมิปัญญาขนาดไทยเพื่อเปรียบเทียบกัน
  2. จัดโครงการวิจัยการนวดไทยในลักษณะการบูรณาการร่วมกับการใช้กระบวนการบำบัดของแพทย์ปัจจุบัน
  3. ศึกษาวิจัยกระบวนการบำบัดอาการผิดปกติของการเคลื่อนไหว โดยใช้ภูมิปัญญาขนาดไทยที่รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษโดยตรง

บรรณานุกรม

- คณะทำงานจัดทำแผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติ ฉบับที่ 10 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2549). รายงานความคืบหน้าการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 วันที่ 30 มิถุนายน 2549.
- จำเริญ หลวงอินทร์. (2546). การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องการนวดแผนไทย. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต การศึกษานอกระบบ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- ชำนาญ ผึ้งผาย. (2550). ผลของการนวดแผนไทยประยุกต์ต่อการผ่อนคลาย. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- เนาวรัตน์ คำดา. (2550). การติดตามผลการปฏิบัติงานของผู้สำเร็จการฝึกอบรมตามโครงการพัฒนา และสร้างผู้ประกอบการ รูปแบบ Doctor Home Care ศึกษาเฉพาะกรณี : ช่างเครื่องทำความเย็นและปรับอากาศ กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2547. ปรินญาณินพนธ์ กศ.ม.(อุตสาหกรรมศึกษา). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ยุพร ชมณี. (2545). การดูแลสุขภาพด้วยการนวดแผนไทย : กรณีศึกษาในชุมชนเขตเทศบาลเมืองเลย อำเภอเมือง จังหวัดเลย. วิทยานิพนธ์ ค.ม. เลย : สถาบันราชภัฏเลย.
- วิทยาลัยชุมชนสระแก้ว. (2554). การศึกษาความต้องการเรียนรู้หลักสูตรการนวดไทยของวิทยาลัยชุมชนสระแก้ว. สระแก้ว : กลุ่มงานวิจัยและมาตรฐานการศึกษาวิทยาลัยชุมชนสระแก้ว.
- วุฒิพร ศรีมังกรแก้ว. (2548). การนวดแผนไทยเพื่อสุขภาพ กรณีศึกษาศูนย์บริการสาธารณสุขเทศบาลนครขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (ไทยศึกษาเพื่อการพัฒนา). มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- สถาบันราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์. (2547). การศึกษาความต้องการการศึกษาของ
ชุมชนในจังหวัดสระแก้ว. สำนักบริหารงานวิทยาลัยชุมชน. กระทรวงศึกษาธิการ.
- สุทิสรา ปลื้มปิติวิริยะเวช. (2544). การนวดพื้นบ้านอีสาน : กรณีศึกษาอำเภอสวรรคคูหา จังหวัดหนองบัวลำพู. กรุงเทพฯ ฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สำนักบริหารงานวิทยาลัยชุมชน. (2547). แนวทางการบริการการจัดการวิทยาลัยชุมชน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- สมนึก พิมลเสถียร. (2550). แนวทางการพัฒนาวิทยาลัยชุมชน. เอกสารประกอบการประชุมเชิง-ปฏิบัติการพิจารณาการจัดสรรงบประมาณให้วิทยาลัยชุมชน ประจำปีงบประมาณ 2550 ณ โรงแรมรอยัลริเวอร์ กรุงเทพฯ.
- อังกูล สมคะเนย์. (2536). สภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้พัฒนาหลักสูตรในโรงเรียนประถมศึกษา. อุบลราชธานี : สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี.

- อุดม อุดมวรรณกุล. (2545). การถ่ายทอดการนวดแผนไทยบ้านป่าบง. วิทยานิพนธ์
ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการส่งเสริมสุขภาพ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2540). ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการ
เรียนรู้ของชาวบ้านไทย. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.